

Kina, Sverige och globaliseringen

Kinas, Indiens och Östeuropas inträde på världsmarknaden kan ses som en kraftig ökning av det globala arbetsutbudet. En sådan utbudsökning leder troligen till ett fall i reallönen för västvärlden. I den mån lönenivåerna hålls uppe med konstlade medel blir det också en ökad och bestående arbetslöshet, vilket vi idag kan observera på flera håll i Europa.

Världsekonomin står inför sin kanske största omvälvning på många decennier. Men nationalekonomerna verkar märkligt ointresserade eller omedvetna om vad som håller på att hända. Om man frågade ett representativt urval av Sveriges nationalekonomer vilken de anser vara den allvarligaste ekonomiska utmaningen idag, skulle man få en rad olika svar. Somliga skulle nog peka på sjukskrivningarna, eller på skatterna, eller på Riksbankens räntepolitik som det största problemet. Andra skulle säkert peka på arbetslösheten som envist vägrar att gå ner – och skylla på räntepolitiken, eller kanske på skatterna, eller på reglerna för a-kassan. Frågan skulle få likartade svar om den ställdes till ekonomer i andra europeiska länder eller i Nordamerika.

Alla dessa problem är viktiga. Om vi vill ha en smidigt fungerande ekonomi med låg arbetslöshet är det naturligtvis nödvändigt att penningpolitiken sköts rationellt och att a-kassan fungerar bra. Men det finns en aktuell utmaning som enligt vår uppfattning är mycket viktigare.

1. En utbudschock på den globala arbetsmarknaden

Efter kommunismens kollaps i Östeuropa, och det senaste decenniets reformer i Kina, Indien och andra folkrika stater i södra och östra Asien, har dessa regioners arbetskraft integrerats i den internationella ekonomin. Därmed har det globala arbetskraftsutbudet stigit dramatiskt, med kanske trettio procent eller mer.¹ Lagen om utbud och efterfrågan, nationalekono-

¹ Siffran 30 procent är inte mer än en kvalificerad gissning som bygger på följande enkla kalkyl. Mellan 1994 och 2004 ökade Kinas export med 470 miljarder USA-dollar. Hur många jobb motsvarar det? Vi antar att förädlingsvärdet i exporten är 90 procent (Kina är i huvudsak ett råvaruimporterande land) och att de anställda i exportsektorn presterade ett snittvärde på 2 500 dollar (ett rimligt antagande, givet landets BNP/capita på ca 1 000 dollar och en snittlön i Kinas exportsektor som enligt många vittnesmål understiger 10 procent av lönen i Västeuropa). Dessa siffror innebär att Kina under den senaste 10-årsperioden bjudit ut ytterligare 170 miljoner personer på den internationella arbetsmarknaden. OECDs totala arbetsstyrka kan uppskattas till 600 miljoner. Det kinesiska tillskottet motsvarar således nästan 30

MATS PERSSON OCH MARIAN RADETZKI

Mats Persson är professor i nationalekonomi vid Institutet för internationell ekonomi, Stockholms universitet. Han har i sin forskning främst sysslat med makroekonomi och den offentliga sektorns ekonomi.
mp@iies.su.se

Marian Radetzki är professor i nationalekonomi vid Luleå tekniska universitet. Fokus i hans forskning har legat på internationella energi- och råvarumarknader.
radetzki@chello.se

mins grundbult, borde då rimligen träda i kraft: Om utbudet av en nytthet ökar, faller priset. Nyttigheten i det aktuella fallet är produktionsfaktorn arbetskraft, och priset på arbetskraft är detsamma som reallönen. Utbudschocken kan därför förväntas leda till fallande reallön, för att arbetsmarknaden ska förbli i balans.

Nu invänder kanske många att Kinas och Indiens inträde på marknaden inte bara innebär att reallönen faller, utan också att *priserna* faller – och med billigare konsumtionsvaror får vi det bättre, trots allt. Ett sådant resonemang kan avfärdas som ett rent missförstånd. Reallönen är lika med nominallönen dividerad med prisnivån. Om vi utgår från att ett ökat utbud leder till att reallönen faller, och vi även inser att prisnivån kommer att falla – ja, då måste nominallönen falla ännu mer för att det ska bli jämvikt på arbetsmarknaden. Den enda möjligheten att förena ett kraftigt prisfall med ett mindre fall i nominallönen är att tro att ett ökat utbud av arbetskraft skulle resultera i en *höjd* reallön – ett osannolikt scenario som vi återkommer till längre fram i artikeln.

Effekterna av utbudschocken har ännu bara börjat, men har redan skapat betydande oro hos arbetskraftens företrädare och bland samhällsdebattörerna. Ett vanligt sätt att tolka det som håller på att hända har varit att västvärldens konkurrenskraft skulle ha försvagats, med följd att ”jobben försvinner” till Asien och Östeuropa. Nationalekonomerna har dock varit lugna på den punkten: konkurrenskraften faller inte, varje land har sina komparativa fördelar, det gäller bara att identifiera dessa och omallokera produktionsresurserna, så ordnar sig saken. Och inga jobb ”försvinner” – däremot kan det bli en viss strukturomvandling, med åtföljande tillfällig strukturarbetslöshet, till dess vi hittat våra nya framtidsbranscher.

Själva fruktar vi att nationalekonomernas optimism på denna punkt är obefogad, och att omallokering inte räcker för att anpassa Europa och Nordamerika till den framväxande situationen.

Det är inget fel på teorin om komparativa fördelar. Alla länder har sina komparativa fördelar, och dessa varierar över tiden. Om Sverige inte längre har fördelar inom biltillverkning och telekommunikationer, kommer vi småningom att hitta andra branscher för vår specialisering. Inte heller är det något fel på det internationella handelsutbytet som en kraftfullt välfärdsskapande mekanism. Vårt välstånd skulle kollapsa om vi, likt ett annat Nordkorea, skulle säga nej till den internationella arbetsfördelningen.

Men nu handlar det om någonting helt annat. Nu har inte världsmarknadspriset sjunkit på en viss vara, som vi tidigare specialiserat oss på att tillverka, med åtföljande krav på strukturanpassning från vår sida. I stället har nu utbudet av arbetskraft, den viktigaste bland produktionsfaktorerna, plötsligt ökat explosionsartat, vilket betyder att även om vi omallokerar vår

---

procent. Världens arbetsmarknad är förvisso större än OECDs, men dessutom tillkommer tillskotten från andra länder än Kina. Vår gissning på 30 procent framstår därför som rimlig. Och detta är bara början. Den amerikanske ekonomen Richard Freeman har gissat att utbudschocken från Kina, Indien och Östeuropa på sikt innebär en fördubbling av arbetskraftsutbudet i världen (Freeman 2005a).

produktion, så bestäms likafullt priset på arbetskraft av lagen om utbud och efterfrågan. Utbudsschocken på den globala arbetsmarknaden leder till att västvärldens ekonomier står inför fallande reallöner; en anpassning som lär bli svårare och smärtsammare än den ständigt pågående strukturomvandlingen för rätt positionering i det internationella arbetsutbytet. De flesta politiker och nationalekonomer söker värja sig med skyggglappar mot detta enkla men obehagliga förhållande.

2. Effekter i allmän jämvikt

I ett försök att trots allt hålla fast vid en viss optimism kan man kanske hävda att utbudsökningen av arbetskraft inte är det enda som inträffat i samband med kommunismens fall. De miljoner människor i Asien och Östeuropa som nu sätts i arbete kommer att få inkomster som de tidigare knappast kunde drömma om, och de kommer därför också att börja efterfråga konsumtionsvaror i stor skala. Kan detta skapa en ny marknad för svenska tillverkare?

Med detta argument säger man egentligen att frågan om vad som kommer att hända med reallönen bara kan besvaras med hjälp av en allmän jämviktsmodell. Och det är alldeles riktigt; i *partiell* jämvikt leder ett ökat utbud till att priset faller, men i *allmän* jämvikt finns en rad komplicerade anpassningsmekanismer. Det finns här två intressanta resonemang. Det första, och enklaste, finns i en nyligen publicerad artikel av nationalekonomins grand old man, nobelpristagaren Paul Samuelson (2004). I artikeln nyttjar Samuelson en enkel allmän jämviktsmodell för att visa att en ökning av arbetskraftsutbudet från Kina kan driva ner jämviktslönen i västerlandet ganska mycket. Det behöver inte nödvändigtvis bli så, men Samuelsons argumentering pekar på en betydande sannolikhet för detta.

Artikeln har utsatts för åtskillig kritik.² Kritiken har i huvudsak gått ut på att Samuelsons modell är alltför enkel, och att verkligheten är betydligt mer komplicerad. Den kritiken är en smula förvånande, eftersom Samuelsons huvudpoäng är att man till och med i en mycket enkel modell kan få sådana effekter.

En mer komplicerad (och mer realistisk) allmän jämviktsmodell är den vi under flera decennier har använt i utrikeshandelsteorin, vilken leder fram till det så kallade Stolper-Samuelson-teoremet. Detta teorem säger att skillnader i reallöner tenderar att utjämnas mellan länder som handlar med varandra.³ I detta fall skulle alltså löneskillnaderna utjämnas mellan Kina-Indien-Östeuropa å ena sidan och västvärlden å andra sidan. Det sker genom att de två regionernas lönenivåer rör sig mot varandra. Var någonstans de kommer att mötas – om det blir närmast den kinesiska reallönen eller närmast den västerländska – säger inte teorin; det beror på de två regionernas relativa storlek. Eftersom man knappast kan säga att arbetskraften i Kina och Indien är

² Se t ex Bhagwati m fl (2004) och Dixit och Grossman (2005).

³ Se t ex Krugman och Obstfeld (2006).

obetydlig i förhållande till arbetskraften i västvärlden finns det inte några starka skäl att förmoda att den nya jämviktsnivån kommer att hamna särskilt nära den gamla reallönenivån i västvärlden.

Men från att ha varit ett tämligen abstrakt teorem i forskarkurserna i utrikeshandelsteori har plötsligt faktorprisutjämning, och ett fall i reallönen i västerlandet, blivit en högst konkret realitet. Då väljer de flesta nationalekonomer att blunda för teoremet, och/eller att krångla till modellerna ytterligare, så att lönenivån inte nödvändigtvis behöver falla – och sedan slår de sig till ro. Varpå sjukskrivningarna, skatterna och riksbankspolitiken fortsätter att dominera våra ledande debattfora och tankesmedjor, också inom den nationalekonomiska professionen.

En nyutkommen skrift från OECDs sekretariat (OECD 2005a) med titeln "Trade and Structural Adjustment" sjunger globaliseringens lov, samtidigt som dess författare, sekretariatets ekonomer, breder ut sig i texten om det minst smärtsamma sättet att strukturanpassa rika och fattiga ekonomier till ett intensifierat internationellt handelsutbyte. Men det är symptomatiskt att skriften överhuvudtaget inte nämner utbudshockens på den globala arbetsmarknaden. Författarna verkar inte heller vara medvetna om Stolper-Samuelson-teoremet

Vi anser att oviljan bland nationalekonomerna att tackla utbudshockens utmaningar är skrämmande. Mycket speciella omständigheter måste till för att ett kraftigt ökat utbud av produktionsfaktorn arbetskraft ska resultera i oförändrade eller rentav stigande reallöner. Visst kommer Kinas expanderande efterfrågan att mildra anpassningsbehovet i västerlandet. Och visst går det att konstruera en komplicerad allmän jämviktsmodell med allehanda trögheter, informationsbrist och imperfekt konkurrens, för att teoretiskt visa att Kinas inträde på världsmarknaden leder till att jämviktslönen i Sverige stiger – men handen på hjärtat: hur troligt är det, egentligen? Allt talar i stället för att anpassningen nedåt i jämviktslönen, trots allt, kommer att bli betydande.

3. Andra trösterika blinda fläckar

"Chocken drabbar blott de lågutbildade"

En cynisk förklaring till välutbildade nationalekonomers obenägenhet att ta sig an utbudshockens problem kan vara en övertygelse att effekterna begränsas till *okvalificerad* arbetskraft, och inte kommer att drabba dem själva. Det är faktiskt en mycket vanlig uppfattning att utbudet av arbetskraft från Kina, Indien och Östeuropa avser lågutbildad arbetskraft och att detta utbud knappast kommer att påverka lönerna för de i huvudsak högkvalificerade arbetstagarna i Sverige och övriga västvärlden. Det går faktiskt att hävda att om okvalificerad och kvalificerad arbetskraft är komplement, kan en ökning av utbudet av den förra från Kina m fl länder (och därmed en sänkning av jämviktslönen för "raw labor") leda till en

höjning av lönen för den senare, i huvudsak i västvärlden.

Det finns dessutom en omfattande forskning som tyder på att den tekniska utvecklingen numera är sådan att efterfrågan på högutbildad arbetskraft ökar mer än efterfrågan på lågutbildad.⁴ I så fall skulle västvärlden, med sin höga utbildningsnivå, komma lindrigt undan. Resonemanget är teoretiskt oantastligt, och vi tror gärna att det kan ha en viss relevans, i alla fall på kort sikt. I ett något längre perspektiv hamnar dock det empiriska antagandet om det nya arbetskraftsutbudets kvalitet helt fel.

Östeuropas arbetskraft är redan i stora stycken lika kvalificerad som den i Västeuropa. Kina och Indien ökar inte bara utbudet av okvalificerad arbetskraft. Sedan ett bra tag tillbaka genomför dessa länder massiva utbildnings-satsningar som nu mognar fram i stor skala. Idag utexamineras i södra och östra Asien ungefär lika många ingenjörer per år som i hela västvärlden, och de Tekniska Instituterna i Indien rankas bland de allra bästa i världen. Asiens nya ingenjörer är inte bara lika kvalificerade som sina motsvarigheter i västerlandet. Trots att deras löner utgör blott en bråkdel av de svenska, är de högt motiverade, och beredda att jobba både länge och hårt. Där de möts på världsmarknaden, och det gör de allt oftare, är ingenjörerna från KTH och Chalmers med sina höga löneanspråk och krav på arbetsmiljö chanslösa i konkurrensen. Floden av outsourcing till Indien av kvalificerade IT-tjänster, och till Kina av avancerade tillverkningsprocesser, demonstrerar detta förhållande.⁵

Från medicin och vård hämtar vi andra belysande exempel på högt kvalificerat arbetskraftsutbud från de nya länderna som kommer att tvinga fram en löneanpassning i väst också inom dessa sektorer. Mötet på världsmarknaden mellan de två har formen av insourcing såväl som outsourcing. En betydande andel av de praktiserande läkarna i USA, Kanada och England har sin utbildning från Indien, och polska läkare håller på att bli allt vanligare i Sverige. Denna insourcing från Indien och Polen sker visserligen till värdlandets lönenivåer, men självfallet leder det ökade läkarutbudet till en dämpning eller stagnation i löneutvecklingen. Outsourcing skärper lönekonkurrensen och resulterar på sikt i en nedgång i reallönerna. Danskar, svenskar och tyskar reser numera i stort antal till Polen för att få sina tänder lagade, och för många patienter blir detta billigare även när de inte kan dra nytta av sina hemländers subventioner. Främst genom låga kostnader för högkvalificerad personal på det medicinska men också det juridiska området skördar indiska medicintillverkare stora globala framgångar på marknader för läkemedel där patenten just löpt ut. Sjukhuset i Madras annonserar i amerikansk press om avancerade bypassoperationer som inklusive flyg och en mer personalintensiv eftervård kostar betydligt mindre än i USA. När

⁴ För en kort presentation av diskussionen om skill-biased technological change, se Krusell (2000).

⁵ Ytterligare ett sifferexempel: USA utbildar idag ungefär 18 000 doktorer per år i naturvetenskapliga ämnen, och siffran är tämligen konstant över åren. Kina utbildar idag över 13 000 doktorer i naturvetenskapliga ämnen, och siffran ökar snabbt (se Freeman 2005b). Omkring år 2010 förväntas Kina producera fler doktorer än USA.

ekonomiskt trängda landsting inte längre orkar stå emot sådana erbjudanden, och vården flyttar ut, blir det konkurrens *head-on* mellan den svenska och indiska vårdarbetskraften, och den svenska lönenivån får anpassa sig en bra bit nedåt mot den indiska.

Det massiva internationella utbudet av kvalificerad arbetskraft från de nya länderna har nätt och jämnt börjat. Det kommer att tillta i omfattning och breddas. Knappast något yrke kan skyddas från den konkurrens som utbudschocken kommer att utlösa.

”Blott internationellt handlade varor (och tjänster) kommer att drabbas”

Många vill förringa utbudschockens utmaningar genom att hävda att även om utbudet av både okvalificerad och kvalificerad arbetskraft ökar, så får detta konsekvenser blott för en del av ekonomin, nämligen den som producerar internationellt handlade varor. De som förfäktar denna uppfattning menar att ingenting förändrats för ”hemmasektorn” som även framgent kommer att tåla oförändrade reallöner.

Vi anser att en sådan argumentering påminner om strutsens benägenhet att stoppa huvudet i sanden och vägra se verkligheten i vitögat. I själva verket finns ingen skarp skiljelinje mellan handlade och icke-handlade varor. Med tillräcklig tid för anpassning kommer praktiskt taget alla varor och tjänster att utsättas för internationell konkurrens (om vi inte väljer välståndsförstörande isolering som Nordkorea eller Burma, och tidigare Albanien, gjort). Tandvård och sjukvård har allmänt betraktats som typiska ”hemmanyttigheter”, men som vi visat ovan gäller detta inte längre i den globaliserande ekonomin. Nyttigheterna kan erbjudas från utlandet, men konkurrensen på vår arbetsmarknad skärps också genom en accentuerad invandring av sjukvårdspersonal. Det omtalade bygget i Vaxholm, där ett lettiskt företag lämnade det lägsta anbudet, är bara ett exempel i raden som visar att inte heller byggsektorn numera är en inhemsk, skyddad sektor. Visserligen vann svensk fackföreningsrörelse en tillfällig seger; det lettiska företaget kastades ut och gick därefter i konkurs. Men oavsett utfallet i EUs rättsinstanser, där frågan nu behandlas, lär kluriga entreprenörer snart lära sig hur de ska forcera kvarvarande gränshinder. Facket får till exempel svårt att ingripa om det mesta av byggjobbet görs i Lettland nästa gång det blir aktuellt, och blott slutmonteringen i Sverige drabbas av den höga svenska lönenivån. Det förefaller också som om facket givit upp sina försök att stävja den allt stridare strömmen av polska byggjobbare som i skilda former bjuder ut sin arbetskraft i Sverige. Med viss förvåning noterar vi också fackets uppenbara handlingsförlamning i förhållandet till företag från Sydafrika respektive Thailand, som rest in i Sverige tillsammans med sina lågavlönade arbetare för att riva norrländska industrianläggningar, eller för att svetsa ihop rafinaderier på Västkusten.

Ibland pekas detaljhandeln och turismen ut som definitivt skyddade hemmasektorer, men frågan är om de är det. På senare år har danska, norska,

tyska och amerikanska detaljhandlare framgångsrikt etablerat sig i Sverige, och inte sällan har de försökt tumma på den svenska arbetslagstiftningen. Det dröjer nog inte alltför länge innan också thailändska och kinesiska företag är på plats, och deras lönenivåer lär bli lika svåra att kontrollera, eller till och med att observera, som lönerna på de många kinesiska restaurangerna i landet. Vi tror att SAS i konkurrensen med Ryanair inte klarar att behålla sina skandinaviska besättningar till nuvarande löner. Antingen tvingas personalen acceptera en reallönesänkning, eller också kommer den att successivt ersättas med folk från andra länder som är beredda att jobba längre och hårdare för mindre.

Den bistra sanningen för Nordamerikas och Västeuropas arbetskraft är att den i sin helhet kommer att påverkas av utbudschocken. Reallönerna kommer att justeras ned oavsett bransch och yrke. Vi tror att inte ens de extremt högavlönade storföretagsledarna kommer undan skadeslösa. Anekdoten om den taiwanesiske företagschefens irritation över den långa lunchen med fem sorters bestick som värdarna bjöd på under hans affärsbesök i Paris, när tiden i stället kunde använts för arbete, är belysande. Kommer aktieägarna i våra företag att tolerera de höga lönerna, de kostsamma fringisarna och de utsträckta älgjakterna, när ett snålare och effektivare alternativ successivt växer fram?

”Vi har klarat det tidigare”

De som är äldre, och har ett historiskt perspektiv, hävdar gärna att utbudschocker på den internationella arbetsmarknaden inträffat tidigare, och att vi lyckats ta oss ur problemen utan större anpassningssmärta. Se till exempel på när Japan, Sydkorea och Hong Kong stormade in på världsmarknaden på 1960-talet – inte ledde det till någon sänkt reallön i Sverige! Tvärtom ökade reallönerna då snabbare än både förr och senare.

Det historiska argumentet låter bestickande, men vi vill peka på fyra viktiga skillnader mellan 1960-talets chock och dagens. För det *första* var Japan, Sydkorea och Hong Kong faktiskt rätt små i världsekonomin i jämförelse med Kina, Indien och Östeuropa i dag. Konsekvenserna av de förras inträde på världsmarknaden på 1960-talet var följaktligen mindre accentuerade. Stolper-Samuelson-teoremet gällde naturligtvis även på 1960-talet, och då fungerade faktorprisutjämnningen så att de nya, små ländernas löner drogs upp mot de gamla, stora ländernas nivåer. För det *andra* var diskrepansen i lönenivåerna mellan åtminstone Japan och Hong Kong å ena sidan och Västeuropa och Nordamerika å den andra på 1960-talet betydligt mindre än mellan nykomlingarna och västerlandet på 2000-talet. Pressen på reallönerna i de rika länderna var följaktligen svagare. För det *tredje* var världen betydligt mindre globaliserad för 40 år sedan än i dag, i mycket beroende på att kostnaderna för transporter och kommunikationer då var flerdubbelt högre. För det *fjärde*, slutligen, inträffade 1960-talets utbudschock under en period av historiskt exceptionellt snabb teknologisk utveckling i den då industrialiserade världen, vilket kompenserade tendenserna till nedpress-

ning av reallönerna. Om den tekniska utvecklingen ska rädda lönenivån i Europa och Nordamerika idag, krävs att den ska vara betydligt snabbare än den var på 1960-talet – vilket kanske är teoretiskt möjligt, men knappast troligt i verkligheten.

De fyra skälen sammantagna pekar i vår mening på att västvärldens anpassning till den aktuella utbudschocken kommer att bli betydligt mer omfattande och smärtsam än vad som gällde på 1960-talet.

”Låga räntor är oförenliga med en utbudschock på arbetsmarknaden”

Om utbudet av arbetskraft verkligen ökat, borde (enligt vanlig mikroekonomisk teori) kapitalavkastningen gå upp. Men i västvärlden ligger räntorna på en historiskt mycket låg nivå, vilket ställer argumentet om en chockartad stegring i det globala arbetskraftsutbudet i tvivelsmål.

Det är visserligen sant att räntorna varit mycket låga under de senaste åren, av orsaker som vi strax ska gå in på. Men först vill vi påpeka att det finns flera sätt att mäta kapitalavkastningen, och det finns inga tecken som tyder på att avkastningen på realkapital skulle vara låg. I själva verket har de internationella aktiebörserna utvecklat sig riktigt hyggligt alltsedan IT-kraschen i början av 2000-talet. Då ska man dessutom bära i minnet att många av de företag som är noterade på de västerländska börserna i huvudsak äger realkapital som är lokaliserat till västvärlden. I den mån detta realkapital nu blir obsolet på grund av höga kostnader för arbetskraften, borde kurserna på dessa bolags aktier sjunka – såvida inte bolagen kan kompensera för detta genom att investera i stor skala i Indien och Kina och Östeuropa. Det är exakt vad dessa företag gör, och detta beteende utgör en viktig förklaring till den positiva aktiekursutvecklingen.⁶

Obligationsräntorna kan mycket väl pressas ner helt oberoende av förhållandena på den globala arbetsmarknaden, bl a på grund av placerarnas portföljval. Även om den högsta avkastningen kan uppnås genom investeringar i realkapital i Kina och Indien, vill investeraren normalt inte lägga alla sina ägg i en korg, vilket gäller både västerländska och kinesiska eller indiska placerare. Eftersom såväl Kina som Indien och Ryssland uppvisar betydande bytesbalansöverskott sedan flera år tillbaka (även detta är förenligt med ett ökande arbetskraftsutbud och en dramatisk höjning av avkastningen på realkapital i dessa länder) är det inte överraskande att en del av detta överskott placeras i amerikanska statsobligationer – i syfte att uppnå en önskvärd riskspridning. Dessa placeringar pressar i sin tur ner obligationsräntan.

Slutligen är det uppenbart att Kinas, Indiens och Östeuropas inträde på världsmarknaden pressat priserna på de flesta konsumentvaror. Vi ser

⁶ Enligt nyligen publicerade siffror har avkastningen på investerat kapital under de senaste tio åren varit 7-8 procent i västvärlden, medan den varit 14-15 procent i de av Asiens nya industriländer för vilka data finns tillgängliga (tyvärr finns ingen tillförlitlig statistik för Kina). Se IMF (2005, s 101).

sålunda utbudshocken som kanske den främsta förklaringen till låga inflationstal under senare år. Fallande inflationstakter har i sin tur lett till att västvärldens centralbanker sänkt sina styrräntor till historiskt mycket låga nivåer. Därigenom har hela avkastningskurvan skiftat nedåt, vad gäller såväl de långa obligationsräntorna (pga låga inflationsförväntningar) som de korta penningmarknadsräntorna (pga låga styrräntor).

Att räntorna är låga, samtidigt som avkastningen på nyinstallerat realkapital i Kina, Indien och Östeuropa är hög, är därför inte särskilt konstigt. Låga räntor är med vårt resonemang fullt förenliga med synen att det globala utbudet av arbetskraft ökat.

”Svåra frågor har sällan entydiga svar”

Som synes finns det således en rad argument mot synen på att arbetskraftsutbudet i världen har ökat. Men varje argument har i sin tur en rad motargument som behöver analyseras och bearbetas i den vetenskapliga diskussionen. Detta är knappast förvånande. Svåra frågor kan inte avgöras på något enkelt sätt – för då vore de ju inte svåra frågor. Utbudshockens djup, omfattning och konsekvenser reser dessutom ett antal svåra frågor på vilka det inte alltid finns några entydiga svar. I själva verket är det bara genom en fortgående diskussion, där argument och motargument blir genomlysta och granskade, som vi så småningom kan komma fram till en samsyn inom den nationalekonomiska professionen om vad som håller på att hända. En sådan process tar tid. I värsta fall kanske det dröjer flera decennier innan vi fått ett sådant perspektiv att vi med någorlunda säkerhet kan säga vad som egentligen hände under de där dramatiska åren kring 2000-talets början.

4. Sänkta reallöner eller ökad arbetslöshet

Vi är själva övertygade om att världen står inför en utbudshock på arbetsmarknaden av en aldrig tidigare skådad storleksordning, och att denna chock får djupgående konsekvenser på västvärldens ekonomier. Men chocken kommer att slå olika på respektive sida om Atlanten, på grund av skillnaderna i arbetsmarknadens organisation.

I USA, vars arbetsmarknad kännetecknas av stor löneflexibilitet, blir utbudshockens effekt främst ett betydande fall i reallönerna. Det blir smärtsamt och kan leda till svåra sociala spänningar, i synnerhet som chocken lär bidra till ökade klyftor i samhället, men sannolikt inte mellan olika yrkeskategorier. I stället blir de som har huvuddelen av sina inkomster i form av aktieavkastning inte särskilt drabbade. Dessa grupper kommer att gå som relativa vinnande ur processen. Rentiererna kan rentav bli vinnare också i absoluta termer. Som vi framhållit ovan, finns det nämligen tecken på att försigkomna företag och deras ägare har mycket att vinna på att arbetskraftsutbudet ökar i världen.

I Europa blir dock bilden dystrare. Orsaken till vår pessimism är att europeiska arbetsmarknader karaktäriseras av en betydande lönestelhet.

Om de faktiska lönerna inte tillåts anpassa sig till den nya jämviktsnivån, utan hålls uppe med allt strängare arbetsmarknadsregleringar, blir resultatet ökad utslagning med åtföljande arbetslöshet. Europeiska företag, som pressas på en internationaliserad marknad, tvingas då flytta utomlands i mycket snabbare takt än de amerikanska. I denna speciella mening har de rätt som säger att globaliseringen leder till att jobben försvinner från Europa – men de försvinner inte till följd av globaliseringen i sig, utan på grund av att marknadsmekanismen inte tillåts slå igenom på den europeiska arbetsmarknaden.

Effekterna av detta har vi redan börjat se. I flera av Europas länder har arbetslösheten bitit sig fast på en hög nivå. I debatten får man intrycket att detta enbart beror på centralbankernas räntepolitik, eller skattesystemet, eller reglerna för a-kassan. Sådana förklaringar känns naturligtvis betryggande, för de antyder att vi någorlunda lätt kan lösa problemen: det behövs ”bara” en bättre penningpolitik, eller ett bättre skattesystem, eller bättre regler för a-kassan. Men i det globala perspektiv vi har målat upp i denna artikel blir sådana åtgärder krusningar på ytan. Den huvudsakliga orsaken till arbetslösheten är en helt annan.

Till skillnad från de flesta av våra kollegor anser vi att konsekvenserna av utbudshocken på den globala arbetsmarknaden är djupt oroande, och då särskilt för Europa. Arbetslösheten kan bli svår att hantera, ty de bakomliggande mekanismerna är radikalt annorlunda mot vad vi är vana vid. Sedan Keynes dagar har vi vant oss vid att se arbetslöshet som ett tecken på alltför låg efterfrågan. Och en låg efterfrågan kan lätt avhjälpas genom en expansiv penning- eller finanspolitik. Men nu handlar det om något helt annat. Nu uppstår arbetslösheten på grund av att vårt löneläge är för högt i förhållande till den internationellt bestämda jämviktslönen, som sätts i Shanghai och Bangalore, inte i Detroit och Stuttgart. Det är ett förkeynesianskt betraktelsesätt som plötsligt gör sig gällande. För ett sådant betraktelsesätt har vi ingen intellektuell beredskap, så det kommer att ta tid att utveckla en politik som verksamt kan tackla de kommande utmaningarna. Vad som kommer att hända med våra samhällen om en mycket hög arbetslöshet blir bestående – ja, det vågar vi knappt tänka på.

Vad ska då européerna göra åt saken? Om vi varken kan acceptera att lönerna faller eller att arbetslösheten ökar, vilken politik bör vi då föra? Många debattörer kommer säkert att ta sin tillflykt till protektionismen. De kommer att hävda att arbetslösheten är globaliseringens fel, och att om vi bara isolerar oss från omvärlden, så kommer sysselsättning och reallöner att hållas uppe. Det argumentet är djupt vilseledande. Eftersom så gott som alla varor och tjänster idag är internationellt handlade blir inte svenska exportföretag hjälpta av att vi stoppar import och arbetskraft vid gränsen. Förmodligen kommer vi att få ett större fall i vår levnadsstandard än vi annars skulle ha fått, om vi försöker isolera oss från omvärlden.

En mer rimlig försvarslinje vore en offensiv satsning på utbildning så att hela arbetskraften blir mera kvalificerad. Den ofrånkomliga reallöne-

nedgången kommer då att kompenseras i någon mån av att tidigare okvalificerad arbetskraft får ägna sig åt mer sofistikerade uppgifter. Det är dock osäkert om detta kommer att hjälpa särskilt mycket. Redan idag tillbringar den genomsnittlige svensken 12–13 år i skolan, och över en tredjedel av varje årskull får högskoleutbildning. Siffrorna är likartade för alla västländer,⁷ och frågan är om en ytterligare utbyggnad av utbildningssektorn är möjlig utan drastiska sänkningar av kvaliteten. Dessutom kommer, om alla västländer svarar med massiva utbildningssatsningar, detta i sig att ytterligare pressa ner lönerna för den högtbildade arbetskraften.

En lindring kan det också bli med starkare incitament till nyföretagande. Kluriga företagare i Småland kanske kan hitta på fiffiga idéer som ska visa sig ge just de produkter där Sverige har sina komparativa fördelar. Den lindringen blir i bästa fall kortvarig. Klurigheten gör det sannolikt att dessa företagare snart nog upptäcker att lönsamheten och livskraften i deras entreprenörskap blir mycket högre i Indien eller Kina, där de slipper bördan av en oflexibel och hög lönenivå.

Vi tvingas därför upprepa vår slutsats: Utbudshocken på den globala arbetsmarknaden leder antingen till en nedgång i reallönerna eller till stigande arbetslöshet.

5. Försök till en optimistisk betraktelse

Vi vill trots allt avsluta i en positiv anda. För det första innebär naturligtvis inte utbudshocken att vår reallön ska falla till Indiens eller Kinas nivå. Stolper-Samuelson-teoremet säger att lönenivån hamnar någonstans däremellan, och exakt var den hamnar beror på de olika regionernas relativa storlek. Exakt hur stor del av Indiens och Kinas befolkning som är integrerad – eller kommer att bli integrerad – med världsmarknaden, är oklart. Om man vill vara optimistisk vad gäller vår egen lönenivå kan man därför hävda att dessa länder, i ekonomiskt avseende, trots allt ännu inte är så ”stora”.⁸ Dessutom kommer den höga tillväxten i de ”nya” länderna att minska den löneklyfta som behöver överbryggas.

För det andra finns det fortfarande outnyttjade produktivitetsvinster att hämta hem i västvärlden. En rad marknader, inte minst inom EU, är hårt reglerade och plågas därför av låg produktivitet. Man kan säga att utbudshocken på arbetsmarknaden gör det extra angeläget att ta till vara alla produktivetsreserver som finns tillgängliga – även om dessa reserver är svartsjukt bevakade av olika särintressen. Om utbudshocken skapar politiska

⁷ OECD (2005b).

⁸ Den kinesiska exportsektorn är dock ganska betydande och uppgick 2004 till 590 miljarder USA-dollar, vilket motsvarar 36 procent av BNP – en andel som till och med överstiger lilla Sveriges. Det betyder dock inte att 36 procent av Kinas befolkning är sysselsatta inom exportsektorn; på grund av de enorma inkomstskillnaderna mellan den moderna och den traditionella sektorn är den förras sysselsättningsandel betydligt mindre. Å andra sidan innebär naturligtvis dessa inkomstskillnader ett kraftfullt incitament för de delar av befolkningen som ännu inte integrerats med världsmarknaden att snabbt söka sig till den moderna sektorn.

öppningar sådana att dessa intressegruppers maktpositioner kan brytas, kommer kanske produktivitet utvecklingen inom EU att skjuta fart, och den nödvändiga reallönesänkningen kan därför mildras.

För det tredje kan man se det som nu händer i världen i termer av u-hjälp och internationell solidaritet. De människor i Indien och Kina som tillåts bjuda ut sin arbetskraft på världsmarknaden har börjat få smaka på en levnadsstandard som de aldrig skulle ha haft en chans att uppnå under det gamla systemet med planekonomi och självhushållning. Globaliseringen blir härigenom det hittills starkaste medlet för att åstadkomma en utjämning av de ofantliga globala inkomstklyftorna, av många med rätta betraktade som orättfärdiga och som världens största gissel. Utbudsschocken på den globala arbetsmarknaden ger den lettiske byggnadsjobbaren, den kinesiske fabriksarbetaren och den indiske datorprogrammeraren en chans att höja sin levnadsstandard – inte till svensk nivå, men i alla fall i den riktningen. Priset vi i västvärlden får betala är en viss nedgång av *våra* lönenivåer. Vissa väljer att kalla det för ”lönedumpning”, men det är nog korrektare att kalla det för u-hjälp. Och då handlar det om verklig u-hjälp. Inte något futtigt enprocentmål, som är kringvävt av svårgenomskådliga motköpsavtal och protektionistiska villkor, som riskerar att försvinna hos givarnas u-hjälpsbyråkrater, internationella ”konsulter” och lokala ministrar, och som våra politiker dessutom aldrig vill realisera när det kommer till kritan. I jämförelse med denna traditionella u-hjälp erbjuder globaliseringen något mycket mer. Den öppnar möjligheterna till en anständig tillvaro för många miljoner människor.

Viljan att acceptera en reallönesänkning i vår del av världen kan utgöra ett test på vår verkliga solidaritet med Kina och Indien. Bara vi inte går och schabblar bort det hela genom att försöka blunda för reallöneanpassningen, så att vi ställer till med ännu högre arbetslöshet här hemma.

REFERENSER

Bhagwati, J, A Panagariya och T N Srinivasan (2004), ”The Muddles over Outsourcing”, *Journal of Economic Perspectives*, vol 18, nr 4, s 93-114.

Dixit, A K och G Grossman (2005), ”The Limits of Free Trade”, *Journal of Economic Perspectives*, vol 19, nr 3, s 241-242.

Freeman, R (2005a), ”China, India and the Doubling of the Global Labor Force”, *The Globalist*, June 2005.

Freeman, R (2005b), ”Does Globalization of the Scientific/Engineering Workforce Threaten U.S. Economic Leadership?”, NBER Working Paper nr. 11457.

IMF (2005), *World Economic Outlook*, September 2005.

Krugman, P och M Obstfeld (2006), *International Economics. Theory & Policy*, 7:e upplagan, Addison-Wesley, Boston.

Krusell, P (2000), ”Ny teknik och produktivitet – vad vet vi?”, *Ekonomisk Debatt*, årg 28, nr 6, s 567-74.

OECD (2005a), *Trade and Structural Adjustment*, Paris.

OECD (2005b), *Education at a Glance*, Paris.

Samuelson, P (2004), ”Where Ricardo and Mill Rebut and Confirm Arguments of Mainstream Economists Supporting Globalization”, *Journal of Economic Perspectives*, vol 18, nr 3, s 135-146.